

МОВА ТА ІДЕНТИЧНІСТЬ

УДК 81'27:159.923.2-021.254

РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ РІЗНОВИДІВ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ

Марія Гончарова

*Львівський національний медичний університет
імені Данила Галицького
вул. Пекарська, 69, Львів, 79010, Україна
mariya.honcharova@gmail.com*

Проаналізовано підходи до вивчення ідентичності та виокремлення її різновидів у філософії, культурології, соціології, психології та соціолінгвістиці. З'ясовано роль мови як засобу формування ідентичності та її різновидів, зокрема культурної, релігійної, національної, етнічної, соціально-класової, професійної, особистісної, гендерної, сімейної та мовної. Використано загальні (індукція, дедукція) та спеціальні методи аналізу. Авторка статті дотримується думки, що мова опосередковує співвіднесеність людини з певною спільнотою та самим собою; забезпечує ідентифікацію зі зразками виконання певних ролей; визначає конфігурацію влади / субординації; дозволяє розуміти явища і процеси відносно однаково в межах певного виду ідентичності; дозволяє використовувати особливі мовні акти, властиві для відповідних видів ідентичності; мовні акти ілюструють сутність ідентичності.

Ключові слова: соціолінгвістика, мова, ідентифікація, ідентичність, особистісна ідентичність, соціальна ідентичність, різновиди ідентичностей.

Категорія ідентичності є об'єктом аналізу в філософії (М. Козловець, М. Степико, Н. Яковенко, В. Малахов, Л. Євсєєва), культурології (Т. Воропаєва, Т. Вендіна, С. Кеслінг, К. Бейкер, Е. Сміт, Т. Потапчук, Р. Борисов, Х. Мамотова, О. Кострова, Н. Герман, Н. Мадей), соціології (С. Макеєв, Є. Біленький, Е. Бабосов, К. Коупланд, П. Бурк, А. Михалевич, Г. Буравкіна, А. Динько, А. Санніков), психології (Л. Шнейдер, В. Бродовська, К. Врян, Ч. Рідлі, Е. Кейс, Е. Еріксон), соціолінгвістиці (Н. Мечковская, Н. Вахтін, Е. Головка, Я. Радевич-Винницький, О. Траченко, Р. Ванн, К. Річардсон, Т. Омоні, А. Табурет-Келлер, Р. Месріє).

Дослідники, як правило, аналізують конкретні різновиди ідентичностей та їх особливості, а також чинники, які впливають на формування ідентичностей. Однак роль мови у формуванні ідентичностей продовжує залишатись об'єктом дискусій. Мета статті – з'ясувати підходи дослідників до розкриття питання про роль мови в конструюванні різновидів ідентичностей, а завдання: 1) виявити особливості аналізу поняття «ідентичність» в міждисциплінарних дослідженнях; 2) обґрунтувати роль мови в формуванні та репрезентації різновидів ідентичностей. Ілюстративним матеріалом для аналізу послужили результати досліджень українських та зарубіжних вчених про ідентичність.

Вихідним припущенням дослідження є те, що мова відіграє роль одного із чинників конструювання різних видів ідентичності. Задля перевірки цього положення використано загальні і спеціальні методи дослідження. З-поміж загальних застосовано

методи індукції (для узагальнення ролі мови в конструюванні різновидів ідентичностей) та дедукції (для вивчення закономірностей впливу мови на окремі їх різновиди). За допомогою зіставного методу аналізу ми встановили особливості підходів до розуміння змісту поняття «ідентичність» у межах різних наукових напрямків гуманітарного знання. Зі спеціальних методів використано контекстуальний аналіз, який дозволяє виявити зв'язок між соціально-психологічним статусом носіїв ідентичності, суспільними відносинами, в які ці носії вступають і в умовах яких ідентичність проявляється, з одного боку, та мовою їх ідентичності, з іншого. За посередництва контекстуально-інтерпретативного методу вдалося встановити вплив мови ідентичності на структуру влади / субординації у стосунках деяких носіїв ідентичності.

1. Ідентичність як об'єкт міждисциплінарного аналізу

Поняття ідентичності, введене у науковий обіг З. Фрейдом на початку ХХ століття, дуже скоро почало використовуватись в інших галузях гуманітарного знання. Ідентифікація людини в суспільстві, її самоідентифікація, фактори та маркери ідентичності, її різновиди тощо нині широко обговорюють у філософії, культурології, соціології, психології та інших науках. У статті розглянемо проблему різновидів ідентичностей, що дозволить зрозуміти роль мови в конструюванні ідентичності та використати отримані результати для вивчення виокремлення в нових дослідженнях лінгвістичних маркерів ідентичності.

Ідентичність у філософії. Увага до проблеми виникла наприкінці першої половини ХХ століття у зв'язку з загальною тенденцією до антропологізації гуманітарних дисциплін, відколи людина, її місце у світі почали розглядатись в якості головної загадки буття.

У сучасній філософії ідентичність розглядають як єдність двох значень: тотожність особи самій собі (протилежність до «інший») та виняткова однаковість із кимось або чимось (протилежність до «різний»). Тобто ідентичність – це співвіднесеність когось (що має буття) з самим собою у зв'язку із власною змінністю, мінливістю. Вона постає як спосіб збереження форми того або іншого суб'єкта в часі та просторі. Проте поняття «ідентичність» може мати й інше значення – унікальність, справжність [1: 33].

Ю. Хабермас стверджував, що «Я»-ідентичність утворюється зі взаємодії особистої та соціальної ідентичностей, які виконують роль двох вимірів, де реалізується балансуєча «Я»-ідентичність. Вертикальний вимір (особистісна ідентичність) забезпечує зв'язність історії життя людини. Горизонтальний (соціальна ідентичність) – забезпечує можливість виконувати різноманітні вимоги усіх ролевих систем, до яких належить людина. «Я»-ідентичність виникає в балансі між особистісною та соціальною ідентичностями. Встановлення та підтримка цього балансу відбувається за допомогою технік взаємодії, серед яких ексклюзивне значення вчений відводить мові [2: 7].

Ідентичність як осмислена саморепрезентація є, в певному сенсі, також і мовним явищем. Мова не просто оформляє ідентичність, але виступає водночас і засобом, і середовищем її формування [3: 14].

Ідентичність у соціології. Ідентичність та ідентифікація постають найважливішими механізмами соціалізації, етнізації і виховання особистості, виявлені у прийнятті індивідом певної соціальної ролі, в усвідомленні ним власної групової приналежності тощо. Ідентифікація – це процес, включений в цілісну життєдіяльність суб'єкта, нерозривно пов'язаний з когнітивною, емоційною, ціннісно-сміисловою і поведінковою сферами особистості, зумовлений її потребами, мотивами, цілями й

установками, опосередкований мовою, нормативними, знаковими, символічними, образними, аксіологічними системами культури. За Т. Воропаєвою, ідентичність як результат ідентифікації – це динамічна структура, яка розвивається протягом усього життя людини, її розвиток є нелінійним і нерівномірним, може відбуватися як у прогресивному, так і у регресивному напрямі, долати кризи ідентичності тощо [4: 61–65].

У результаті процесу ідентифікації виникають конкретні різновиди ідентичностей. Так, білоруський дослідник Є. Бабосов розмежує індивідуальні (сукупність первісних характеристик, які надають індивіду унікальності) та соціальні рівні ідентичності (результат ідентифікації з очікуваним і нормами його соціального середовища). Особистісне «Я» формується і розвивається в результаті взаємодії обох рівнів [5: 75–76].

Українські соціологи розрізняють особистісну та соціальні ідентичності. Особистісна розглядається як сукупність уявлень про себе, які дають можливість відчувати власну унікальність та автентичність [6: 335]. Соціальні ідентичності за приналежністю до суспільних груп поділяють на: 1) гендерну ідентичність, тобто уявлення індивідів про свою стать, відчуття себе жінкою чи чоловіком [6: 54]; 2) класову ідентичність, суб'єктивне розуміння соціальним актором класового становища, ототожнення себе з певним класом [6: 137]; 3) ідентичність етнічну – відчуття належності до певної етнічної спільноти, однаковості з іншими її членами внаслідок спільності історичної пам'яті, спогадів про єдиних предків та емоційних зв'язків із батьківщиною, а також спільних основних компонентів культури, що, зазвичай, виявляється у солідарності з членами цієї спільноти [6: 117].

Американський соціолог П. Дж. Бурк виокремлює: 1) рольові ідентичності (передбачають виконання певної ролі); 2) соціальні ідентичності (передбачають приналежність до групи); 3) особистісні ідентичності (дозволяють бути унікальною біологічною істотою) [7: 2205]. А. К. Д. Врян, окрім вказаних вище ідентичностей, пропонує виділити також ситуативні ідентичності – ті, що не відзначаються тривалістю й не складають сутнісну характеристику носіїв, але є виявами людини в конкретних епізодах комунікації. Такі ідентичності дозволяють визначити ситуацію взаємодії та обрати потрібний образ поведінки, а також проінтерпретувати відповідним чином дії інших учасників інтеракції [8: 2216].

Ідентичність в психології розглядають у контексті процесу самоідентифікації та ототожнення себе з іншим, проектування себе на інших та врешті проектування інших на себе [9: 112–114].

Один із найвідоміших психологів ХХ ст. Е. Еріксон визначав ідентичність як внутрішню безперервність і тотожність особистості, як важливу характеристику її цілісності та зрілості, тотожність себе з певними соціальними групами. Ідентичність виражає те, що залишається незмінним, попри усі зміни та розвиток людини протягом життя [10: 12]. На думку Л. Шнейдера, ідентичність – це відображення факту, що зміна психіки людини залежить від того, якою людиною перебуває сама з собою, аніж від того, що ми робимо, намагаючись вдосконалити себе [11: 26].

За Еріксоном, психологічна ідентичність людини поділяється на дифузну або розпливчасту (стан, коли індивід ще не зробив відповідального вибору в житті, що робить його образ «Я» розмитим), неоплачену (коли ідентичність прийнята і людина вже включена в систему дорослих відносин, однак цей вибір зроблений несвідомо, наприклад, під впливом ззовні), відтерміновану (коли людина перебуває в процесі професійного і світоглядного самовизначення, але відкладає остаточне рішення на потім) і досягнуту (коли особистість вже знайшла себе і вступила в період практичної самореалізації) [10].

У більш сучасній моделі боротьби ідентичностей Р. Фогельсона виокремлено такі види ідентичності, як реальна (самоопис індивіда), ідеальна ідентичність (яким індивід хотів би бути), негативна (яким індивід не хотів би бути), репрезентативна ідентичність (образи, які індивід передає іншим людям, щоб вплинути на їхню оцінку своєї ідентичності) (Р. Фогельсон) (цит. за : [12: 115]).

У психології мова виступає умовою ідентичності, адже помислити власну ідентичність людина може лише в мові, яку вона набуває під час інтеракцій з іншими. До того ж, саме в комунікативних актах з іншими людина прояснює свою ідентичність, намагаючись, з одного боку, відповідати нормативним очікуванням інших, а з іншого – продемонструвати особисту неповторність. Таким чином, мова ніби зв'язує між собою два психологічні полюси особистості, особистісну і соціальну ідентичність.

Ідентичність у культурології постає як самовідчуття людини в певній культурі; як відносно стійку, в більшій або меншій мірі усвідомлену систему уявлень індивіда про себе самого [13: 1]. Ідентичність суб'єктивно переживається як «справжність», тотожність самому собі, на основі якої людина відрізняє себе від зовнішнього світу та інших людей [14: 128].

Т. Воропаєва за ознакою приналежності до суспільних спільнот виділяє такі види ідентичностей: статеву (або гендерну), особистісну, вікову, сімейну, соціально-професійну, майнову, релігійну, етнічну, метаєтнічну, місцеву (локальну), регіональну, національну (або громадянсько-політичну), європейську (або континентальну), планетарну (або загальнолюдську) та пострадянську – громадян України з різних регіонів [15].

У зарубіжній літературі в основу поділу культурних ідентичностей теж покладено приналежність до певних спільнот: етно-релігійних (американці, мусульмани); політичних (демократ, фемініст); професійних (юрист, садівник). Але в основу класифікації культурних ідентичностей закладають також позиції в міжособистісних стосунках (син, коханець) й відхилення у загальноприйнятій поведінці (алкоголік, безхатько). Ця система вважається типовою [13: 23].

Культурна ідентичність полягає, перш за все, в усвідомленому сприйнятті особою культурних норм, зразків поведінки та свідомості, системи цінностей та мови, усвідомлення свого «Я» з позицій цих культурних характеристик, які панують в цій спільноті, виявленні лояльності до них, самоототожненні себе саме з цими культурними зразками як такими, що позначають не тільки спільноту, але й цю особистість [13: 1].

Існує двосторонній зв'язок між мовою й ідентифікацією. З одного боку, вживання мови як культурного смислу і маркеру є наслідком ідентифікації, з іншого – мова є необхідною умовою самоідентифікації людини в культурі [16: 184]. Мова, будучи інструментом культури, формує не лише уявлення про реальний світ, який оточує людину, а й саму особистість, котра саме через мову сприймає традиції, звичаї, мораль, систему норм і цінностей свого народу та ін. [17: 42–43].

Мова виступає способом співвіднесення себе з іншими в суспільстві поряд з іншими соціокультурними ознаками. Особливість мови серед таких ознак полягає в тому, що вона є найпростішим способом вираження ідентичності через окремий різновид мови [18: 494–495].

Ідентичність у соціолінгвістиці. Уже обґрунтовано ідею мінливих ідентичностей, дослідники розкривають закономірності їхнього підпорядкування і співвідношення. Пояснюючи процес обрання ідентичності, британський соціолінгвіст Т. Омоні виходить з того, що ідентичність завжди обирається з-поміж низки можливих. Вибір однієї з них

залежить від потреби чи обставин у конкретний момент або мети, яку переслідує людина. Найпридатніша в певний момент ідентичність очолює ієрархію або висувається на передній план, а інші – постають у порядку їх значущості до моменту наступної ідентифікації [3: 206]. Вибір ідентичності серед низки можливих означає водночас і вибір мови цієї ідентичності, необхідної мовної поведінки в певній ситуації.

На думку вченого, потрібно розмежовувати індивідуальні та групові ідентичності, в межах яких виокремлюють расові, етнічні, національні, гендерні, соціально-класові та мовні ідентичності [3: 11–33].

Шотландські соціолінгвісти Р. Месері та А. Табурет-Келлер пропонують також виокремлювати регіональну, соціальну, етнічну, гендерну й національну ідентичності [19: 165–169].

Часто дослідники виходять не просто з того, що кожній ідентичності притаманна певна поведінка, але з узагальнення, що поведінка сама є виявом конкретних ідентичностей. У них люди виявляють свої персональні ідентичності та пошук соціальних ролей, оскільки мовленнєві акти є актами відображення внутрішнього світу [19: 168].

2. Мова як засіб конструювання та репрезентації різновидів ідентичностей

Расова й територіальна ідентичності. Расовий чинник доступно і глибоко визначає менталітет народів. Природно припустити, що такий загальний вплив могла відчути й мова, проте доказів подібної залежності немає – так вважає дослідниця Н. Мечковська. На її думку, мова не відіграє безпосередньої ролі в конструюванні расової й територіальної ідентичності, хоча, опосередковано через культуру (для територіальної) та менталітет (для расової), мова може мати значення для цих видів ідентичності [20: 88].

Територіальна ідентичність виникає під впливом місця проживання, мікрорайону, району, локальної общини, територіальної громади, селища, міста, регіону, країни, субконтиненту або континенту загалом і навіть земної кулі [5: 59]. Очевидно, у випадку планетарної, континентальної або локальної ідентичностей, конструктом радше буде культура, у якій відведено певну роль і мові, тобто мова лише опосередковано виступає конструктом такої ідентичності.

У працях дослідників знаходимо, що мова впливає на формування соціально-культурної, релігійної, національної, етнічної, соціально-класової, професійної, особистісної, гендерної, сімейної та мовної ідентичностей.

Соціально-культурна ідентичність. Будучи інструментом культури, мова формує не лише уявлення про реальний світ, який оточує людину, а й саму особистість. Остання, занурюючись у певну культурну спадковість, через мову сприймає традиції, звичаї, мораль, систему норм і цінностей свого народу, специфічний культурний образ світу, поступово усвідомлюючи своє місце у ньому [17: 43]. Мова виступає основним інструментом пізнання й фіксації культурних цінностей, провідником людини до соціально-культурного середовища, у якому формується соціально-культурна ідентичність.

Релігійна ідентичність. Релігійна ідентичність – це сприйняття людиною себе через власний внутрішній світ, звернений до Бога, ототожнювання себе зі суспільством, яке складається з інших вірян, які сповідують ці релігії, специфічне світорозуміння і усвідомлення своїх обов'язків, що керується божими заповідями [21: 121]. Мова – носій сакрального, що втілюється в конфесійному стилі мовлення, який виражає релігійну ідентичність мовця.

Національна та етнічна ідентичності. Мова – традиційний інгредієнт у процесі становлення національної ідентичності з, щонайменше, п'яти причин: 1) групі людей, що займає певну територію, властива одна манера спілкування, яка вирізняє їх з-поміж інших груп; 2) ідеологія національної єдності постає крізь глибоку культурну єдність, яка у свій час є продуктом колективної мови; 3) мова є провідним засобом, за допомогою якого сконструйовані тексти національної ідентичності; 4) центральну роль в освіченості нації займає «правильна» мова; 5) мова може виникати як очевидний тест для визначення, чи належать конкретні особи до нації, чи ні [22: 490–491]. Схожим є вплив мови на формування етнічної ідентичності. Мова в ролі першоелемента таких форм суспільної свідомості, як фольклор і художня література, може сприйматись як факт і чинник, передумова та символ етнічної самобутності [20: 69–70]. Отже, володіння національною мовою, мовою етносу – це, перш за все, засіб формування ідентичності та спосіб її виявлення, адже разом з мовою носій переймає ментальність, дух народу і його цінності.

Національна мова не є якоюсь даністю, котра визначає націю, вона становить певний конструкт як результат ідеологічної роботи з метою створення та укріплення нації. Мова перетворюється з початкової з'єднувальної сили нації в одне з ідеологічних спільних місць національної риторики [23: 7].

Соціально-класова ідентичність формується в умовах жорсткої соціальної стратифікації. Соціальний клас – це сукупність людей, що мають схожі соціальні та / або економічні характеристики [24: 51], а соціолект – прийнятий у конкретному суспільстві субваріант мовлення, який завдяки дії певних суспільних сил є характерним для певних етнічних, релігійних та економічних груп або груп індивідів з певним рівнем і типом освіти [24: 365]. Ступінь варіювання мови і її соціальний статус перебувають у протилежно пропорційних відносинах: що вищий статус мовця, то менше варіантів мовного вираження думки [24: 52]. Ідентифікація власної приналежності до конкретного соціального класу відбувається шляхом засвоєння норм поведінки та цінностей відповідного середовища та відкидання інших, притаманних чужому класу, та, паралельно, через засвоєння норм мовної поведінки цього середовища.

Професійна ідентифікація – це об'єктивна та суб'єктивна єдність з професійною групою, справою, окремою людиною, котра обумовлює успадкування професійних характеристик (норм, ролей, статусів) особистості [11: 158]. Дослідник професійної ідентичності Л. Шнейдер виділяє чотири рівні в ієрархії професійної ідентичності, у яких людина і професія співвідносяться в модальностях хочу → знаю → можу → роблю. Професійне спілкування є невід'ємною складовою професійної ідентичності. Відтак професійне мовлення у свою чергу розвивається пропорційно до інтенсивності росту професійного досвіду $=0 \rightarrow \neq 0 \rightarrow \text{const} \rightarrow \infty$ [11: 154–155]. Рівень володіння професійним мовленням прямопропорційно відображає ступінь формування професійної ідентичності. Оволодіння професійними навичками та мовленням є взаємозалежними та основними у формуванні професійної ідентичності людини.

Особистісна ідентичність виникає через створення колективних ідентичностей та, водночас, через звільнення від них, а також через самоназивання та називання інших. Особистісна ідентичність, будучи мовною та наративною, при особистісному самовизначенні відбувається як через розрив із мовою (деідентифікація або розтотоження), так і через повернення до неї (ідентифікація, повторна ідентифікація), створення власної мови [25: 207]. Велике значення для формування особистості та особистісної ідентичності має вивчення мови та створення власної мови, вписаної у загальну лінгвокультурну картину світу [25: 204]. Особистісна та колективна

ідентичності є передумовою формування одна одної. Мова відіграє важливу роль у її становленні, адже приводить в рух механізми ідентифікації, деідентифікації та повторної ідентифікації людини.

Гендерна ідентичність. Мова виступає конструктом гендерної ідентичності передусім через розподіл і конфігурацію відносин влади / підпорядкування. Як показала практика, більшість жінок у мовній комунікації дотримується стилю співробітництва, а чоловіки – конкуренції, відповідно кожен з них використовує специфічні способи комунікації: жінки, як правило, дотримуються почерговості мовлення, чоловіки натомість тяжіють до самоствердження, встановлення домінування [26].

Гендерні лінгвістичні дослідження показали, що чоловіки домінують у розмові, зокрема, вони частіше перебувають жінок. Жінки, натомість, виражають більшу розмовну віддачу [27: 135]. Чоловіки та жінки використовують мову з різними соціальними намірами, оскільки з дитинства вони соціалізовані по-різному. У зв'язку з цим їхнє мовлення відображає рольові й ієрархічні відмінності, що притаманні гендерній культурі обох статей.

Існує два підходи до розуміння *сімейної ідентичності*: 1) як результат ідентифікації зі зразками виконання певних сімейних ролей, як-от: чоловіка / дружини, батька / матері, сина / дочки, брата / сестри, які передаються через виховання, культуру та ін.; 2) як результат ідентифікації з певною соціальною спільнотою, якою і є сім'я, безвідносно до виконуваних сімейних ролей. Наприклад, єдиними практиками українських іммігрантів в Польщі / Греції є контакти із рідними, які дають відчуття виконання певних сімейних ролей, з якими вони себе ідентифікують [28: 361–364]. Отже, мова відіграє ключову роль у конструюванні сімейної ідентичності, адже передає спектр відчуттів та є засобом міжособистісного спілкування в межах сім'ї.

Мовна ідентичність. Цей різновид ідентичності дослідники почали виокремлювати нещодавно. Питання мовної ідентичності найбільш гостро постає під час вибору потрібної мови білінгвом у певний момент. Людина використовує ту чи іншу мову, аби підкреслити слухну на той час самоідентифікацію або використати обидва коди одночасно, аби підкреслити обидві самоідентифікації [24: 101]. У схожий спосіб людина здатна підкреслювати та демонструвати деякі свої ідентичності в певні моменти.

Вибір мови білінгвом у різних ситуаціях пояснюють через три підходи: 1) залежно від моменту, ситуації віддають перевагу певній мові або мовному варіанту; 2) білінгв обирає мову в конкретний момент, тобто коли мовець сам відчуває потребу використання мови, оскільки оточення очікує від нього саме її використання або коли група, яка бере участь у комунікації, впливає на поведінку мовця; 3) кожний акт мовного вибору виступає засобом вираження і осягнення цінностей даної культури [24: 101–105]. Мовна ідентичність людини формується з дитинства, проте вона безперервно змінюється в кожній ситуації та комунікативному акті протягом життя залежно від наміру мовця. Вибір мови білінгвом нагадує вибір субваріанту мови людини як представника певної статі, члена сім'ї, суспільства, працівника певної галузі та ін.

Висновки

1. Аналіз робіт, виконаних в межах різних наукових напрямків гуманітарного знання, свідчить про неоднакове розуміння ролі мови в конструюванні ідентичностей. Часто мові приділяється другорядна функція – служити маркером певного виду ідентичності, і в цьому випадку її прирівнюють до біологічних, соціальних та інших ознак людини. Однак все частіше дослідники ідентичності починають визнавати, що ідентичність взагалі неможлива поза мовою. Це, передусім, стосується соціальної

ідентичності людини, яка відображає її приналежність до соціальних груп через специфічну притаманну цій групі мову ідентичності. До того ж, існує думка, що і сама ідентичність становить сукупність мовних актів, якими особи обмінюються за конкретних обставин життя.

2. Мова виступає конструктором таких різновидів ідентичностей, як культурна, релігійна, національна, етнічна, соціально-класова, професійна, особистісна, гендерна, сімейна, тому що: 1) мова опосередковує співвіднесеність людини з певною спільнотою та самим собою через номінацію і розкриття рис, характерних для певного виду ідентичності (наприклад, соціально-культурна, релігійна, сімейна, професійна ідентичності та ін.); 2) мова забезпечує формування ідентичностей через ідентифікацію зі зразками виконання певних ролей (наприклад, у суспільстві, трудовому колективі, сім'ї); 3) мова є інструментом конструювання більшості видів ідентичностей через використання особливих мовних актів, властивих для відповідних видів ідентичності, зокрема мови ідентичності; 4) мова визначає конфігурацію влади / субординації, що є засадничою для низки різновидів ідентичності (таких як гендерна, професійна та сімейна); 5) виконує інтерпретативну функцію, дозволяючи розуміти явища і процеси відносно однаково в межах певного виду ідентичності; 6) мовні акти не тільки репрезентативні для ідентичності, але й конститутивні, тобто в них виявляється сутність ідентичності (останнє властиво гендерній, професійній, сімейній, майновій та ін. її різновидам).

1. *Козловець М. А.* Феномен національної ідентичності: виклики глобалізації: моногр. / М. А. Козловець. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 558 с.
2. *Хабермас Ю.* Демократия. Разум. Нравственность / Ю. Хабермас; [пер. з нім.] – М., КАМІ АCADEMIA, 1995. – 245 с.
3. *Omoniyi T.* Hierarchy of identities / T. Omoniyi // *The Sociolinguistics of Identity* / ed. by T. Omoniyi and G. White. – Norfolk, 2006. – P. 11–33.
4. *Воропаєва Т.* Специфіка самоідентифікації етнічних українців на Півдні України / Т. Воропаєва // Проблеми національно-культурної самоідентифікації українців на Півдні і Сході України в контексті етнополітики Європейського Союзу: матер. наук. конф., (Одеса, 6 черв. 2007 р.) / Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень в м. Одесі. – Одеса, 2007. – С. 61–65.
5. *Бабосов Е.* Идентичность как фактор консолидации / Е. Бабосов // *Беларуская думка. Сацыялогія.* – 2013. – № 3. – С. 74–79.
6. *Соціологія: словник термінів і понять* / [упоряд. Біленький Є. А. та ін.]. – К.: Кондор, 2006. – 372 с.
7. *Burke J. P.* Identity Control Theory / P. J. Burke // *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* / [ed. by G. Ritzer]. – Blackwell Publishing Ltd., 2007. – P. 2202–2207.
8. *Vryan K. D.* Identity: Social Psychological Aspects / K. D. Vryan // *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* / [ed. by G. Ritzer]. – Blackwell Publishing Ltd., 2007. – P. 2216–2220.
9. *Бродовська В. Й.* Глумачний російсько-український словник психологічних термінів / В. Й. Бродовська, В. О. Грушевський, І. П. Патрик. – К.: ВД «Професіонал», 2007. – 512 с.
10. *Эриксон Э.* Детство и общество / Э. Эриксон; [пер. с англ. С. Ю. Билочугова, под общ. ред. А. Г. Лидерса и В. Г. Колесникова]. – Обнинск: Изд-во «Принтер», 1993. – Вып. 1. – 54 с.
11. *Шнейдер Л. Б.* Профессиональная идентичность: моногр. / Л. Б. Шнейдер. – М.: МОСУ, 2001. – 272 с.
12. *Іванюк І. Я.* Становлення ідентичності особистості в контексті зарубіжної психології / І. Я. Іванюк // *Освіта регіону. Політологія. Психологія. Комунікації*: [укр. наук. журн.] / Ун-т «Україна»; Всеукр. асоц. політ. наук. – Київ: Україна, 2010. – № 1. – С. 112–116.

13. *Мадей Н. М.* Проблема культурної ідентичності: курс лекцій [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lnu.edu.ua/faculty/Phil/Kaf_kult/Publications/kult_identyty_madey.pdf
14. Человек и общество: Культурология. Словарь-справочник / [под ред. О. М. Штомпеля]. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1996. – 544 с.
15. *Воропаєва Т. С.* Формування національної та європейської ідентичності громадян України : теоретико-емпіричні аспекти (1993–2010 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ispp.org.ua/files/1286438999.doc>.
16. *Потапчук Т. В.* Культурна ідентичність особистості: постановка проблеми / Т. В. Потапчук / Проблеми сучасної педагогічної освіти : зб. наук. пр. Сер. : Педагогіка і психологія. – Ялта : РВНЗ «Кримський гуманітарний університет» РВВ КГУ, 2010. – Вип. 27, ч. 1. – С. 180–187.
17. *Вендина Т. И.* Язык как форма реализации культурной идентичности / Т. И. Вендина // Культура сквозь призму идентичности. – М. : Индрик, 2006. – 424 с.
18. *Kiesling S.* Identity in Sociocultural Anthropology and Language / S. Kiesling // Encyclopedia of Language and Linguistics; [ed. by K. Brown]. – Second Edition. – Pittsburgh, University of Pittsburgh, Elsevier Ltd., 2006. – Vol. 13. – P. 494–502.
19. *Mesthrie R.* Identity and Language / R. Mesthrie // Concise Encyclopedia of Sociolinguistics; [R. Mesthrie ed.-in-chief, University of Cape Town, South Africa, Consulting Editor R. E. Asher]. – University of Edinburgh, UK. Elsevier. – 2001. – P. 165–169.
20. *Мечковская Н. Б.* Социальная лингвистика: пособие для студентов гуманит. вузов и учащихся лицеев / Н. Б. Мечковская. – 2-е изд., испр. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 207 с.
21. *Бабосов Е. М.* Особенности формирования религиозной идентичности в современной Беларуси [Електронний ресурс] / Е. М. Бабосов // Вісн. Луган. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка. Соціол. науки. – 2013. – № 23 (3). – С. 120–131. – Режим доступу : [http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vluc_2013_23\(3\)_13.pdf](http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vluc_2013_23(3)_13.pdf).
22. *Joseph J. E.* Identity and Language / J. E. Joseph // Encyclopedia of Language and Linguistics; [K. Brown ed.-in-chief]. – Second Edition. – Oxford : Elsevier Ltd., 2006. – Vol. 13. – P. 486–492.
23. *Евсеева Л. Н.* Роль языка в формировании национальной идентичности : автореферат дис. ... канд. филос. наук : специальность 09.00.11 «социальная философия» / Л. Н. Евсеева ; [Помор. гос. ун-т им. М. В. Ломоносова]. – Архангельск : [б. и.], 2009. – 21 с.
24. *Вахтин Н. Б.* Социолингвистика и социология языка / Н. Б. Вахтин, Е. В. Головкин. – Санкт-Петербург : Издательский центр «Гуманитарная академия», Европейский университет в Санкт-Петербурге, 2004. – 336 с.
25. *Титарь Е. В.* Личность и личностная идентичность в философии языка (на примере потебнианской школы) / Е. В. Титарь // Yearbook of Eastern European Studies. – 2013. – № 1204. – С. 199–214.
26. *Токарчук О.* Гендерні особливості в процесі мовної комунікації [Електронний ресурс] / О. Токарчук // Матер. XIII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. «Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах СНД». – Режим доступу : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/2522>
27. *Edwards J.* Challenges in the Social Life of Language / J. Edwards. – Nova Scotia, St Francis Xavier University, 2011. – 281 p.
28. *Ровенчак О.* Сімейні ідентифікаційні практики та ідентичності українських мігранток до Польщі та Греції / О. Ровенчак // Транснаціональні сім'ї як наслідок української трудової еміграції: проблеми та шляхи їх розв'язання : зб. наук. ст. і виступів на Міжнар. наук.-практ. конф., (Львів, 22 берез. 2012 р.). – Львів : МІОК Нац. ун-ту «Львівська політехніка», 2012. – С. 360–368.

THE ROLE OF LANGUAGE IN IDENTITY TYPES FRAMING

Mariya Honcharova

*Danylo Halytsky Lviv National Medical University
vul. Pekarska, 69, Lviv, 79010, Ukraine
mariya.honcharova@gmail.com*

The article deals with the approaches to understanding of identity in philosophy, cultural studies, sociology, psychology and sociolinguistics. The analysis ascertains that the concept of identity that originated in the context of psychology extended to other spheres of humanitarian knowledge, and nowadays it is an object of interdisciplinary research. The role of language as a means of identity formation and its types within different academic fields of humanitarian knowledge is revealed.

The purpose of this article is to define scholarly approaches to determining the function that language performs in constructing different identities. The tasks of the article are: 1) to identify particularities of identity interpretation in interdisciplinary research; 2) to substantiate the role of language in forming and representing different types of identity. The research uses contextual interpretive approach and comparative method of analysis. My views on the function that language performs in constructing different identities are based on works of Ukrainian and foreign researchers operating in different disciplines.

Having performed the analysis of contemporary theoretical literature, I have come to conclusion that researchers often assign language a secondary role, regarding it as a token of a certain type of identity. In this regard, language is equated with biological, social and other human traits. In my opinion language is not merely a marker, but a construct of cultural, religious, national, social-class, professional, personal, gender, family and linguistic identities. It mediates self-reference and correlation of a person with a certain community through nomination and disclosure of the features inherent to a certain type of identity (e.g., socio-cultural, religious, family, professional identity etc). It provides the formation of identity through identification with samples of certain roles performed (e.g., in society, workplace or family). It defines the configuration of power / subordination, which are fundamental for several types of identity (such as gender, professional or family identities). It performs the interpretive function enabling the understanding of phenomena and processes in a relatively uniform way within a certain kind of identity. Using specific speech acts inherent to the respective types of identity, language becomes a tool for its designing. Speech acts are not only representative for identity, but also constitutive, because they reveal the essence of identity (the latter is essential for gender, professional, family, property and some other types of identity).

Key words: sociolinguistics, language, identity, personal identity, social identity, types of identity.

Стаття надійшла до редколегії 20.03.2015
Прийнята до друку 17.04.2015